

כוחה של מילה

חשיבות השידור הציבורי האם חופש הביטוי הוא זכות או מוצר כלכלי?

פורסם: 6.4.2017

הדיון המתקיים בימים אלו בסוגיית רשות השידור והתאגיד הציבורי, מייצג מחלוקת עמוקה בסוגיה דמוקרטית מכרעת. האם חופש הביטוי אמור להיות זכות דמוקרטית או שמא עלינו לראותו כמוצר צריכה הנתון לכללי השוק?

מההכרעה בסוגיה חשובה זו נגזרות התשובות למחלוקת הקיימת היום על המרחב התקשורתי בישראל ואופיו. הבנת המחלוקת עשויה לאפשר לנו, האזרחים, לא רק להחליט אם צריכה להיות עדיפות לסגירת רשות השידור על פתיחת התאגיד הציבורי, או להיפך, אלא האם השינויים המוצעים בחוק השידור הציבורי המוצע עדיין מאפשרים לכנות אותו בשם זה.

מה המשמעות של הבנת חופש הביטוי כזכות ומהם הנימוקים להתייחס אליו ככזה?

התבוננות בחופש הביטוי כזכות, משמעה כי היא נתונה באופן שווה לכל אדם, וכי האחריות על כך שתהיה נתונה לכל השותפים במרחב הדמוקרטי היא על החברה ועל המדינה. האחריות באה לביטוי בשני אופנים: הראשון – אין מגבילים זכות זו, וכדי לעשות כן נדרשת יותר מאשר 'סתם הצדקה'; השני – מתייחסים אל ההגנה על הזכות כחובה פעילה שמשמעותה יצירת תנאים ריאליים לביטוי חופשי ממשי לכולם במרחב הציבורי, הפיזי והתקשורתי. השידור הציבורי הוא אחד הכלים למימוש הזכות השווה לביטוי חופשי לכל האזרחים, ללא הבדל דת, גזע, מין, תרבות ולאום. הוא אמור בהקשר זה להיות חופשי מלחצים פוליטיים, כלכליים, דתיים, לאומיים ואחרים.¹

מה המשמעות של התייחסות אל חופש הביטוי כמצרך ומהם הנימוקים להתייחס אליו ככזה? התייחסות לחופש הביטוי כמוצר צריכה, פירושה שונה לחלוטין. על פי גישה זו, הביטוי והמידע הם מוצרי צריכה. מי שבידיו האמצעים לרכוש אותם, יעשה כן, ומי שיש לו את האמצעים ליצור אותם, יבחר אם לעשות זאת או לא. התייחסות אל הביטוי והמידע כמצרך, משמעה אי שוויון בסיפוק הצרכים הללו, העדר מחויבות לספק אותם על ידי החברה והמדינה ואי שוויון בנגישות ליצירתם ולהשגתם.

הבחירה בין שידור פרטי לשידור ציבורי, היא לפיכך בחירה בין הכרה בחופש הביטוי והמידע כזכות לבין חופש הביטוי והמידע כמצרך. השידור הציבורי בהקשר זה הוא אחד הכלים

למימוש חופש המידע וחופש הביטוי כזכות מרכזית חיונית לקיום הדמוקרטיה. כדי שיוכל למלא ייעוד זה, עליו לעמוד במספר תנאים:

1. עליו להיות חופשי מהתערבות פוליטית, כלכלית, לאומית, מגדרית ואחרת.
 2. חופשי לצירה, דיווח, ביקורת, דיבור, ועוד.
 3. קיום תנאים ריאליים למימוש האפשרות לביטוי ולנגישות למידע.
- מהי המשמעות של קיום תנאים ריאליים למימוש הזכות לביטוי ולנגישות למידע?

א. הגנה על עצמאות השידור: ניהול עצמאי משוחרר מלחצים פוליטיים. כדי שתינתן אפשרות שווה לכל ההשקפות הפוליטיות לבוא לביטוי במרחב הציבורי וכדי שהאזרחים יוכלו להיות חופשיים לבחור באפשרות המועדפת עליהם בצורה מושכלת, יש לדאוג לכך שהפוליטיקאים לא יהיו אחראים לעצמאות השידורים והרשות. במצב בו התקשורת נתונה בידי הפוליטיקאים, קיים חשש כבד שהיא תהפוך שופר תעמולה של אידאולוגיה מסוימת, במקום זירת התמודדות וחשיבה על מירב האפשרויות הפוליטיות הקיימות ועל השפעותיהן החיוביות והשליליות הצפויות על עתידנו.

ב. ייצוגיות שווה בוועדות, בניהול ובשידורים של כל הקבוצות – התרבותיות, האידאולוגיות, הפוליטיות, המגדריות.

"הדרת חלק נכבד מהאזרחים במדינה מהמרחב התקשורתי פוגעת בזכותם לשוויון, ביכולתם לקחת חלק

1 על חופש הביטוי כחלק מהזכות הכללית לחירות: [רוח גבינון, זכויות האדם והדמוקרטיה, רקע רעיוני](http://www.daat.ac.il/daat/eZRachut/demokratia/zhuYot.2-htm)
<http://www.daat.ac.il/daat/eZRachut/demokratia/zhuYot.2-htm>

הצעות לפגיעה בכל אחד מהתנאים הנ"ל פירושו ביטול המהות של השידור הציבורי. במידה וישונה אחד התנאים, תהיה זו הטעייה של הציבור להמשיך ולכנותו כך. אין מדובר בשמירה על תנאי אחד מבין התנאים הנ"ל, אלא בשמירה על כל אחד ואחד מהם בנפרד ועל כולם ביחד.

בשידור הציבורי בישראל נשמרו לעיתים רק חלק מהתנאים המתחייבים מהתייחסות לחופש הביטוי כזכות, אולם הפתרון לכך איננו בוודאי על השידור הציבורי, אלא בדרישה שאינה משתמעת לשתי פנים ליישום שלהם. וויתור על השידור הציבורי במשמעות אותה הצגנו כאן ומהנימוק שלא כל התנאים הנ"ל מולאו בעבר, פירושה השלכת מי האמבט עם התינוק; או במילים אחרות, פגיעה אנושה בדמוקרטיה, בשמירה עליה ובשיפור מתמיד שלה.

הצעות לדיון כיתתי בנושא השידור הציבורי

מטרות הדיונים:

1. להבין את ההבדלים בין חופש הביטוי כזכות לבין חופש הביטוי כמוצר צריכה.
2. להכיר את ההבדלים בין שידור ציבורי לשידור פרטי עצמאי.
3. להבין את הקשר בין שני עולמות תוכן אלו.
4. לבחון האם ההצעות לשינוי מערכת השידור הציבורי עולות בקנה אחד עם עקרונות היסוד שלו?

דיון ראשון: הקמת רשות שידור עירונית או יישובית:

1. הכיתה תחולק לקבוצות המונות כ-5 תלמידים כל אחת לדיון במקרה הבא:
הרשות המקומית מבקשת להקים רשות שידור עירונית/יישובית. עליכם להחליט:
א. מי יקבע את תכני השידור, מדוע?
ב. מי יעבוד ברשות, מדוע?
ג. כיצד יוערכו התכניות? (על פי מספר המאזינים, על פי איכות התכנים, על פי מידת הייצוג של הסוגיות, אחר)
ד. מי יממן אותן?

ה. האם תהיה רשות מפקחת ומי יהיה בה ומדוע?

שווה בהשפעה על חייהם - ובזכות לכבוד. מדובר אפוא, לא בפגיעה פוזיטיבית בחופש הביטוי אלא במחדל - כלומר הימנעות מיוזמה שתכליל את הקבוצות שבהן אנו עוסקים. אנו מבקשים כאן לכאורה להתערב בשיקוליהם של הגורמים התקשורתיים ולכפות או לאכוף עליהם את השוויון ואת חופש הביטוי. התערבות כזו היא בעייתית ביותר ולכן נסייג מראש ונבהיר כי ראוי להימנע ככל האפשר מהתערבות באוטונומיה של כלי התקשורת, העלולה לפגוע בעצמאותם. עם זאת, אנו סבורים כי יש להפנות את תשומת הלב לתופעת ההדרה התקשורתית וכי כלי התקשורת עצמם צריכים לראות בהבטחת הנגישות לכל חלקי האוכלוסייה חלק מחובתם המקצועית²

ג. יצירה משוחררת מאילו ציפים כלכליים - מתן הזדמנות ביטוי ליצירה איכותית שאיננה כדאית כלכלית וליצירה כדאית כלכלית.

"תאגידים כלכליים, אוליגרכים ואילי הון אינם זקוקים לשידור הציבורי; הוא עלול לחסום או לחבל בקשר הרצוי והמתהדק בין עיתון-הון-שלטון. גם הפוליטיקאים אינם מתלהבים משידור ציבורי, במיוחד כשהוא שרוי במשבר. השידור המסחרי רודף הרייטינג עשוי להתגלות כיעיל יותר בהבטחת חשיפה לציבור גדול יותר. גם התקשורת המסחרית אינה מעוניינת בשידור ציבורי איכותי, שעלול לאתגר אותה, להתחרות בה ולצבור משאבים ורייטינג על חשבונה. לא במקרה מקדישה התקשורת המסחרית מקום וזמן נדיבים למשבר בשידור הציבורי, מתוך משאלה לקעקע את אושיותיו. ובכל זאת, מי כן צריך שידור ציבורי? הציבור על רבדיו השונים. שידור ציבורי אותנטי ובמימון הציבור אמור לשרת אינטרסים של הציבור. ערוצי שידור אחרים משרתים, כצפוי, אינטרסים כלכליים של בעליהם"³.

ד. מימון ציבורי שווה לכל נפש ומימון משלים של הממשלה. בדומה לזכות לבריאות, לזכות לחינוך ולזכויות אחרות, כדי לאפשר את מימושו נדרשים מקורות כספיים. אולם כדי שהזכות תינתן באופן שוויוני, יש לייצר מנגנוני גביה שיאפשרו גישה שווה למימוש הזכות מחד ושהמימון לא יהיה מותנה ביכולת או באי היכולת הכלכלית של האזרח, מאידך. אגרת תקשורת היא פתרון אפשרי אחד, תשלום מתקציב המדינה ומשרדי הממשלה השונים הוא פתרון אחר וייתכן ומצויים פתרונות נוספים. אלו ייחשבו לגיטימיים, אם ורק אם יאפשרו את עקרון השוויון באמצעי היצירה ואת הגישה השווה להאזנה ולצפייה.

2. האגודה לזכויות האזרח, 2001: הדברה דימוי שלילי - אי-שוויון בתקשורת הישראלית <http://www.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2001/07/hadara.pdf>

3. דן כספי: מי לא צריך את השידור הציבורי. פורסם באתר תמיד אזרחות <http://citizenship.cet.ac.il/ShowItem.aspx?ItemID=dd680ef2-a87c-4dc6-822e8-c97de82754c&lang=HEB>

2. התלמידים יקבלו את הפוסט לקריאה ויתבקשו לבחון אם הם מבקשים לערוך שינויים בהצעתם בעקבות הקריאה; אם כן – מהם? ואם לא – מדוע?

דיון שני: הצעת ראש הממשלה לשינוי במערכת השידור הציבורי

1. הכתה תחולק לקבוצות בנות 5 משתתפים כל אחת, כל קבוצה תקבל:

א. הפוסט שלעיל.

ב. אחת הכתבות העוסקות בהצעות לשינויים במבנה השידור הציבורי בארץ – הצעות:

ראש הממשלה אינו מרפה מתאגיד השידור: בוחן דחייה נוספת בהקמתו

ראש הממשלה לא רוצה שידור ציבורי: דיון חירום על התאגיד בכנסת

רשות השידור: זמן פציעות

2. הקבוצה תתבקש לנתח את ההצעה ולבחון:

א. מה מתוך הכתבה ניתן להבין על הצעת ראש הממשלה בנושא?

ב. האם ראש הממשלה מציע שידור פרטי או ציבורי?

ג. לבדוק מהן ההשפעות הצפויות מהשינוי המוצע על חופש הביטוי?

ד. מה הייתם מציעים לשידור ציבורי או פרטי?

מאמרים על מהות השידור הציבורי:

דן כספי, מאמר דעה הארץ (20.11.2016): **מהם סיכויי השידור הציבורי?**

דן כספי, **מי לא צריך שידור ציבורי?** באתר "תמיד אזרחות"

האגודה לזכויות האזרח, 2001: **הדרה ודימוי שלילי – אי-שוויון בתקשורת הישראלית**

פוסט זה נכתב במסגרת הפרויקט: "כוחה של מילה"

This project is funded by the European Union
פרויקט זה ממומן על-ידי האיחוד האירופי
يُفَعِّدُ الْبَرْنَامَجُ بِدَعْمِ مِنَ الْإِتْحَادِ الْاَوْرُوپِي

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطنين في إسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

המדרשה לדמוקרטיה ולשלום
كلية للديمقراطية والسلام
The Adam Institute for Democracy & Peace
על-שם אמיל גרינצוויג על-א.ס.מ. إميل غرينتسفايغ
Adam
in Memory of Emil Greenzweig

